

ПРОБЛЕМА КУЛЬТУРИ ПЕДАГОГІЧНОГО СПІЛКУВАННЯ В УМОВАХ ІНФОРМАТИЗАЦІЇ ОСВІТИ

У наш час проблема спілкування у різних системах взаємодій є досить актуальною. В умовах сучасної дійсності спостерігається підвищений науковий інтерес до проблеми удосконалення взаємовідносин між людьми як на особистісному, так і на професійному рівнях. Сьогодні особливо гостро постає дане питання у зв'язку з тим, що незважаючи на процеси глобалізації, інформатизації, урбанізації, розширення сфери контактів між людьми, залишається осторонь проблема ефективності їх безпосередньої взаємодії та обов'язково передбаченого нею спілкування.

Не викликає сумніву значущість гармонійних взаємин у системі навчально-професійної взаємодії. В якості однієї з сучасних тенденцій розвитку освіти є її інформатизація, яка, поряд з безліччю сприятливих наслідків, здатна мінімізувати можливості безпосередніх соціальних контактів, а також звести педагогічне спілкування до формально-операційного рівня (чіткого дотримання інструкцій, виконання вказівок тощо). Орієнтація на підвищення технічної грамотності як викладачів, так і студентів залишає поза увагою проблему культури педагогічного спілкування, яка має бути «барометром» не лише духовності, а й професіоналізму особистості.

Упродовж останніх десятиліть вагомий внесок у розкриття проблеми культури педагогічного спілкування зробили Г. О. Балл, І. Д. Бех, О. О. Бодальов, Я. Л. Коломінський, А. О. Реан, М. Й. Боришевський, Н. В. Чепелева, Т. С. Яценко, І. А. Зязюн, С. Д. Максименко та ін. Питаннями інформатизації освітнього процесу на різних етапах його розвитку займалися науковці в галузях психології, філософії й педагогіки, а саме: Б. С. Гершунський, О. М. Тихомиров, Н. Ф. Талізїна, І. В. Роберт, Р. Ф. Абдєєв, В. С. Аванесов та ін.

Метою нашого дослідження є розкриття змісту культури педагогічного спілкування з урахуванням специфіки інформатизації освітнього процесу в умовах вищої школи.

Незважаючи на численні наукові здобутки, поняття «культура педагогічного спілкування» у психологічній літературі висвітлено недостатньо. З метою з'ясування природи і змісту цього феномену насамперед слід звернутися до етимології слова «культура». За сучасним психологічним словником-довідником, «культура» (лат. – cultura – вирощування, виховання, освіта, розвиток) – властивий кожному сталому угрупованню людей комплекс специфічних і більш чи менш нормованих способів і форм соціальної інтеграції, регуляції поведінки, пізнання, комунікації, оцінки й символічного визначення реалій навколишнього світу, що є основою для самоідентифікації суспільства та особистості. Культура розуміється як концентрований, організований досвід людства, основа розуміння, усвідомлення навколишньої дійсності, інтеграції будь-якої спільноти, реалізації потенцій людини» [4, с. 62].

У дослідженнях вітчизняних науковців, які займаються вивченням проблеми культури педагогічного спілкування, можна виділити такі три умовні напрями її дослідження: особистісний, поведінковий (практичний) та етичний [1, с. 135].

Так, згідно першого – культура педагогічного спілкування являє собою професійний напрям психологічної науки, що досліджує комунікативні та перцептивні здібності, знання, уміння та навички, індивідуально-психологічні властивості педагога, які виявляються в процесі спілкування з усіма учасниками навчально-виховного процесу.

У поведінковому висвітленні поняття «культура педагогічного спілкування» постає, з одного боку, як якість мовлення, що реалізується в процесі педагогічного спілкування, з іншого боку, – як сукупність різноманітних прийомів, засобів, видів і форм ефективної педагогічної взаємодії, а також як комунікативні здібності, вміння і навички, що пов'язані з вербальними і невербальними формами педагогічного спілкування.

Етичний напрям проблеми культури педагогічного спілкування виявляється, по-перше, у дотримуванні загальноприйнятих професійних норм поведінки під час спілкування, що втілюються в типових формах вітання, прощання, заохочення, покарання, запрошення до співпраці, оцінювання знань учнів, висловлення побажань тощо; по-друге, в асертивній поведінці, яка виявляється в умінні педагога домагатися свого, не принижуючи честі та гідності партнера по спілкуванню, уважності, чемності, стриманості, дотримуванні педагогічного такту; по-третє, у професійній етиці педагога, результатом якої є довіра чи недовіра з боку учня [4, с. 136].

Проблема культури педагогічного спілкування особливо гостро постає сьогодні в зв'язку з широким використанням в навчальному процесі комп'ютерної техніки, засобів мультимедіа, мережних технологій і доступу до ресурсів Інтернет. Освітні пріоритети зазнають трансформації: спрямованість на розвиток особистості майбутнього фахівця змінюється орієнтацією на створення оптимальних умов для впровадження та активного використання інформаційних ресурсів в умовах вищої школи. Культура спілкування викладача та студента поступається місцем інформаційній культурі, що включає в себе розуміння можливостей сучасних інформаційних технологій, знання основних підходів, принципів і вимог до розробки, а також уміння використовувати комп'ютерні засоби підготовки, переробки й передачі інформації (комп'ютерна грамотність), уміння працювати з будь-якою інформацією, знання й формування певних навичок використання інформаційних технологій та комп'ютерних засобів тощо [2].

Поряд із цим, впровадження інформаційно-комунікативних технологій в освітнє середовище сполучено з рядом проблем і суперечностей, характерних для сучасної системи вищої освіти. Насамперед, мова йде про те, що ріст інформації, що визначає зміст освіти, не узгоджується з можливостями та обмеженням часом на відповідне навчання освітніх суб'єктів. Крім того, поряд із тим, що традиційні форми навчання не забезпечують вирішення всіх задач організації сучасного освітнього процесу, певні обмеження мають і умови використання й можливості сучасних інформаційних технологій, що ускладнює завдання інтеграції ІКТ і традиційних педагогічних технологій. «Технологізація» освіти збільнює комунікативну взаємодію викладачів і студентів, а також створює перешкоди на шляху до творчого розвитку майбутнього фахівця.

Все частіше педагогічна комунікація переходить до комп'ютерного середовища навчання і спілкування та спрямована переважно на координацію цілеспрямованих, практичних дій її учасників. Особливістю таких взаємодій між суб'єктами процесу комунікації є те, що взаємодія відбувається опосередковано, через комп'ютерні канали зв'язку. Навички комунікації в комп'ютерному середовищі не можуть бути автоматично перенесені з традиційного середовища спілкування (обличчя до обличчя) на опосередковане ІКТ спілкування. Комунікативна

інтерактивна та операційна діяльність студента та викладача істотно перетворюються під впливом нового середовища. Крім того, слід враховувати, що саме опосередкованість комунікації в комп'ютерному середовищі навчання також вимагає коректного ставлення до своїх партнерів, прояву толерантності та культури спілкування [2].

Останнім часом все більшого поширення набуває віртуальне освітнє середовище, яке на думку Р. В. Лубкова, являє собою відкриту систему, в рамках якої на основі використання технологій віртуальної реальності забезпечується ефективне інтерактивне самонавчання в освітньому процесі [3, с. 262].

До основних можливостей такого середовища В. П. Кулагін відносить:

- організацію доступу студентів до якісної освіти;
- реалізацію колективних та індивідуальних траєкторій навчання;
- підтримання міждисциплінарних зв'язків;
- заохочення проектної діяльності студентів;
- проведення занять в режимах інтерактивного та дистанційного навчання;
- підтримання різних форм мережевої взаємодії;
- забезпечення інструментальних засобів для роботи з електронними освітніми ресурсами [3, с. 263].

Інструментальними засобами комп'ютерних комунікацій є глобальна мережа Інтернет та Інтернет-трансляції, електронна пошта, електронний конференцзв'язок, відеоконференції тощо. Дані засоби допомагають педагогам та студентам спільно використовувати інформацію, взаємодіяти у вирішенні спільних проблем, публікувати свої ідеї та коментарі, брати участь у вирішенні задач та їх обговоренні, створювати спільні проекти та просто спілкуватися з друзями та колегами.

Попри широкі можливості для підвищення якості навчання, віртуальне освітнє спілкування відзначається недостатнім рівнем готовності як викладачів, так і студентів до ефективного використання сучасних засобів взаємодії, невміння здійснювати інтерактивний і відстрочений діалог у режимі форуму, нерозуміння можливостей для освітнього процесу Інтернет-трансляцій та відеоконференцій. Неготовність до використання сучасних мережевих комп'ютерних комунікацій проявляється у відносній пасивності учасників процесу навчання, невмінні чітко та коректно висловити власну думку, нездатності користуватися сучасними засобами спілкування для отримання консультацій і захисту виконаних робіт у поки що незвичних умовах взаємодії [2].

Дослідження і навчання в сфері комп'ютерно-опосередкованої комунікації лише починають з'являтися у сучасній науці та освіті, що свідчить про формування особливої культури педагогічного спілкування, пов'язаної насамперед зі зміною традиційних ролей, появою нових позицій у різних типах взаємодії: викладач-студент, студент-студент, викладач-викладач. Професійне навчання в сучасних умовах передбачає також впровадження різних оперативних форм взаємодії: індивідуальних (консультації, індивідуальні завдання тощо), централізованих форм комунікації, навчання у співробітництві (проекти, форуми, електронні семінари), що вимагає не лише перегляду основних вимог щодо їх ефективної організації, а й розвитку психологічної готовності освітніх суб'єктів до такого роду комунікативних зв'язків. Слід також наголосити на тому, що в сучасних умовах на формування культури педагогічного спілкування здійснюють вплив норми поведінки, характерні для користувачів Інтернет, а також ділового та освітнього товариств, з якими викладачі та студенти мають бути обізнані. Отже, в умовах інформатизації освіти культура педагогічного спілкування наповнюється новим змістом і вимагає подальшого наукового вивчення.

Література:

1. Аносов І. П. Психологічні основи педагогічного спілкування / І. П. Аносов, С. В. Яремчук, В.В. Молодиченко. – К. : Інст-т сучас. підруч., 2007. – 272 с.
2. Красильникова В. А. Использование информационных и коммуникационных технологий в образовании / В. А. Красильникова. – Оренбург : ОГУ. – 2012. – 291 с.
3. Студент XXI века: социальный портрет на фоне общественных трансформаций : монография / Нар. укр. акад.; под общ. ред. В. И. Астаховой. – Харьков : Изд-во НУА, 2010. – 408 с.
4. Чепелева Н. В. Культура // Психология личности : Словник-довідник / За ред. П. П. Горностая, Т. М. Титаренко. – К. : Рута, 2001. – 320 с.